

<https://doi.org/10.62837/2024.8.408>

BƏKİROV NOVRUZ KAMAL OĞLU

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitutu

Polad Həşimov 9

e-mail: bekirov.novruz@mail.ru

AZƏRBAYCANDA MÜASİR SİYASİ PROSESLƏR, YENİ SİYASİ KONFİQURASIYA

Xülasə:

Qeyd edək ki, 1799-1828-ci illər Çar Rusiyasının Qafqaza hücumu nəticəsində Çar Rusiyası tərəfindən Azərbaycan işğal edilmiş, müstəqil dövlət kimi fəaiyyətinə son qoyulmuşdur. 30 illik müharibə dövründə Çar Rusiyası Azərbaycanla üç dəfə sülh müqaviləsi imzalamışdır. Onlardan: 1805-ci il “Kürəkçay müqaviləsi”, 1813-cü il “Gülüstan”, 1828-ci il “Türkmənçay” sülh müqavilələrini göstərmək olar. Sonuncu müqavilədən sonra Azərbaycanın əraziləri iki yerə bölünmüş və dövlətçiyi tamamilə itirilmişdir.

Buna baxmayaraq Azərbaycan xalqı zaman-zaman dövlət müstəqilliyini əldə etmək üçün mübarizə aparmış, istilacı rejimin fəaliyyətləri ilə barışmamışdır. Nəhayət, XX əsrin sonları 1988-1990-cı illərdə Azərbaycan xalqı yenidən dövlət müstəqilliyi uğrunda mübarizəyə qalxır və 1828-ci ildə Çar Rusiyası tərəfindən iki yerə bölünmüş Azərbaycanın şimal hissəsində müstəqil dövlətini qurur. Nəticədə 1991-ci ildə BMT çərcivəsində Azərbaycan dövlət müstəqilliyini elan edir. Onun dövlət müstəqilliyini ilk tanıyan ölkələrdən Türkiyə və Pakistan olmuşdur. Sonradan digər ölkələr də Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini tanıyır. Beləliklə, Azərbaycan yenidən dünya xəritəsində müstəqil dövlət kimi öz yerini tutur.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi və Qafqazda söz sahibi olması bir çox imperiyaların maraqları ilə toqquşduğundan torpaqlarımızın 20%-ni – Qarabağ iqtisadi zonasını və ətraf yeddi rayonu tarixi düşmənimiz olan erməni faktorundan istifadə edərək işğal edirlər.

Bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycanda gedən müasir siyasi prosesləri xarakterizə edərkən görünür ki, Azərbaycan cənubi Qafqazın lider ölkəsi olmaqla bərabər, dünya dövlətləri və siyasi elitesi arasında kifayət qədər nüfuza malikdir. 2020-ci il 44 günlük Vətən müharibəsində (27.09.-08.11.2020-ci il) Erməni işğalından torpaqlarımızı azad etdikdən sonra Azərbaycanın beynəlxalq arenada nüfuzu daha da artmışdır.

Dünyada və Azərbaycanda gedən müasir siyasi proseslər əsaslı olaraq onu deməyə imkan verir ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyi uğrunda apardığı mübarizədə itirmiş olduğu 20% torpaqlarını düşmən tapdağından azad etmiş, öz hakimiyyətini bütöv Azərbaycana şamil etmişdir. Azərbaycan bu gün Qafqazda real söz sahibinə

çevrilməmişdir və region ölkələri onunla hesablaşmaq məcburiyyətindədir. Beləliklə, Azərbaycan regionda və dünyada yeni siyasi konfiquryasiya kimi çıxış etməkdədir.

Açar sözlər: Azərbaycan, Qafqaz, yeni siyasi konfiquryasiya, BMT, müstəqillik

Giriş:

Son zamanlar Azərbaycanda gedən müasir siyasi proseslər onun regiondakı üstün mövqeyi dünya siyasi arenasında yeni siyasi konfiquryasiya kimi çıxış etməsinə səbəb olmuşdur.

Azərbaycan 1991-ci ildə müstəqilliyini bəyan etdikdən sonra qısa müddətdə dövlətçiliyin bərpası və inkişafına səbəb onun tarixi dövlətçilik ənənəsinin olmasıdır.

Belə ki, 1799-1828-ci illər tarixə Rus-İran müharibəsi adı ilə düşən 30 illik müharibə nəticəsində Azərbaycan əraziləri bir neçə dövlət arasında bölüşdürülmüşdür. Azərbaycanın ərazilərinin parçalanmasına baxmayaraq xalq heç vaxt baş vermiş işğalla barışmamış, zaman-zaman azadlıq uğrunda mücadiləsini davam etdirmişdir. Nəhayət 1991-ci ildə Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa edir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini həzm edə bilməyən xarici aqressorlar tarixi düşmənimiz olan ermənilərin vasitəsilə 20% torpaqlarımızı işğal edərək dövlət müstəqilliyimizə kölgə salmaq niyyəti güdürdülər. Ancaq buna baxmayaraq, dünya şöhrətli siyasətçi, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin apardığı məqsədyönlü siyasət nəticəsində Azərbaycan 1994-cü ildə atəşkəsə nail olur.

Azərbaycan 11 ölkədən təşkil edilmiş ATƏT-in Minsk qrupu BMT-nin 1992-ci ildə qəbul edilmiş 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələrinin tələblərinin, erməni silahlı qüvvələri qeyd-şərtsiz Azərbaycanın işğala məruz qalmış Qarabağ ərazisindən çıxarılması, qaçqın və köçkünlərin daimi yaşayış yerlərinə qaytarılmaları istiqamətində işləri aktivləşdirir. 2020-ci il sentyabr ayının 27-dək Azərbaycan sülhsevər siyasətini davam etdirir. Bu müddət ərzində isə həm iqtisadiyyatını, həm də hərbi gücünü möhkəmləndirir. Azərbaycan cənubi qafqazda lider ölkəyə çevrilir. Dünyanın bir çox ölkələri Azərbaycanı artıq müstəqil və müasir inkişaf etməkdə olan dövlət kimi tanıyır. Ancaq Ermənistan bu reallığı qəbul edə bilmir, əksinə azərbaycanın yeni torpaqlarına iddia ilə çıxış edirlər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyevin dövlətimizə rəhbərliyi dövründə ölkəmizin beynəlxalq aləmdə nüfuzu daha da artmışdır. Onun bilavasitə komandanlığı altında 2020-ci il 44 günlük Vətən müharibəsi nəticəsində 20% işğalda olan torpaqlarımızın azad edilməsi bunun bariz nümunəsidir.

Bundan başqa son illər Azərbaycanda keçirilən "FORMUIA-1" idman yarışları və 2024-cü il noyabr ayında keçirilməsi planlaşdırılan "COP-29" - Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının və digər beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi etməsi Azərbaycanın dünyada artan beynəlxalq nüfuzunun göstəricisidir.

Əsas hissə:

Azərbaycanda müasir siyasi proseslərə nəzər salmazdan öncə son 200 ərzində Azərbaycanın dövlətçilik tarixinə qısa nəzər salsaq görərik ki, 1799-cu ildən Çar Rusiyasının Qafqaza yürüşü başlanmış, Azərbaycan dövləti hissə-hissə işğal edilərək parçalanmışdır. 30 illik işğal dövründə Azərbaycanın əraziləri Boçalı-Gürcüstan və Ermənistan, İrəvan, Göyçə, Qərbi Zəngəzur Ermənistanına, Dağıstan Rusiyaya, Cənubi Azərbaycanın ərazisində isə İran dövləti yaradılmışdır. Şimali Azərbaycan adlanan bu günkü Müstəqil Azərbaycan Demokratik Respublikası isə yenə sovetlərə tabe etdirilməklə keçmiş SSRİ adlanan imperiyanın tərkibinə qatılmışdır.

Beləliklə, “Azərbaycanın işğalından sonra onun ərazisində indiki İran və Ermənistan dövlətləri yaradılmışdır. 1828-ci il Türkmənçay müqaviləsindən sonra isə indiki Azərbaycan əvvəl Çar Rusiyasına tabe edilərək onun ərazisinə qatılmışdır, 1920-ci ildə isə keçmiş SSRİ imperiyasının ərazisinə qatılmışdır”[1, s.6-7].

Nəhayət, 1991-ci ildə müstəqil Azərbaycan Demokratik Respublikası yaradılmışdır.

Azərbaycanda müasir siyasi prosesləri xarakterizə edərkən görünür ki, Azərbaycan cənubi Qafqazın lider ölkəsi olmaqla bərabər, dünya dövlətləri və siyasi elitası arasında kifayət qədər nüfuzla malikdir. 2020-ci il 44 günlük Vətən müharibəsində (27.09.-08.11.2020-ci il) Erməni faşizmindən torpaqlarımızı azad etdikdən sonra Azərbaycanın beynəlxalq arenada nüfuzu daha da artmışdır. Ancaq, buna baxmayaraq Azərbaycanın qələbəsini həzm edə bilməyən ölkələr də tapıldı. Belə ölkələrdən biri də Fransa idi. 30 ilə yaxın bir müddətdə nə qədər ki, Azərbaycanın 20%-ə qədər işğal olunmuş ərazilərinə Ermənistan nəzarət edirdi. Fransa və onun kimi digər ölkələr ermənilərin etnik təmizləmə və işğalçılıq siyasətini görməzdən gəlirdilər. Elə ki, Azərbaycan öz haqq-halal işğalda olan torpaqlarını azad etdi. Fransa və onun kimi ölkələr Azərbaycana qarşı etirazlara başlayaraq İran və Hindistanla bərabər Ermənistanı silahlandır-mağa başladılar.

Belə olan halda sual olunur ki, “11 ölkədən təşkil edilmiş ATƏT-in Minsk qrupu BMT-nin 1992-ci ildə qəbul edilmiş 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələrinin tələblərini niyə yerinə yetirmirdilər. Qətnamələrin tələblərinə görə Ermənistan silahlı qüvvələri qeyd-şərtsiz Azərbaycanın işğala məruz qalmış Qarabağ ərazisindən çıxarılmalı, qaçqın və köçkünlər daimi yaşayış yerlərinə qaytarılmalı idilər”[2, s.305].

Yenə sual yaranır ki, bəs Fransa və digərləri, siz bu 30 il ərzində bütün bunları niyə görməzdən gəlirdiniz? İndi Azərbaycan öz gücünə BMT-nin 51-ci maddəsinin tələblərini rəhbər tutaraq öz suveren ərazilərini işğaldan azad etdikdən sonra təşvişə düşmüsünüz? Əksinə, Siz Azərbaycana BMT-nin missiyasını təkbaşına yerinə yetirdiyinə görə təşəkkürünüzü bildirməlisiniz. Ancaq bu gün Azərbaycan tərəfi bunların əksini görür. Fransa başda olmaqla bir sıra qərb dairələri, Hindistan və İran dövlətləri erməni faşizmini dəstəkləyir. Burada yenə də dünyada ikili standartların mövcudluğunu görürük.

Tarixi faktlara əsaslanaraq belə qənaətə gələ bilərik ki, Azərbaycan xalqı 200 il fərqli imperiyaların, əsasən də Çar Rusiyasının və fars rejimi ilə idarə edilən İran dövlətinin təsirində olmuş, həmin dövlətlər tərəfindən asimilyasiyaya məruz qalmışlar. Buna baxmayaraq həmin ölkələr xalqın güclü iradəsini tamamilə sındıra bilməmişdir. Azərbaycan xalqı ona qarşı edilmiş ədalətsizliklərlə zaman-zaman açıq və ya gizli mübarizə apararaq müstəqillik və dövlətçilik ideyalarını ruhlarında yaşada, nəsildən-nəsilə ötürə bilmişdir. Məhz bunun nəticəsidir ki, Azərbaycan bu gün beynəlxalq siyasi arenada ona qarşı edilən təzyiqlərə baxmayaraq müstəqil dövlət kimi layiqli yerini tuta bilmişdir.

Bugünkü Azərbaycan müstəqil, dünyəvi və hüquqi bir dövlətdir, dünya dövlətləri onu tanıyır, müxtəlif xarakterli beynəlxalq müqavilələr bağlayır, iqtisdi, ticari və hərbi sahədə əməkdaşlıq edirlər.

Azərbaycan müasir dünyada gedən demokratik dəyərlərə yeni-yeni tövhələr verir. “Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra daimi yüksəliş dövrü keçib, ölkədə yeni ictimai-siyasi mühit formalaşmış. Digər sahələrlə bağlı qanunvericilik aktlarında mövcud dövrə uyğunlaşdırılma aparıldığı kimi, “Siyasi partiyalar haqqında” qanun qəbul edilmişdir... nəzərə almaq lazımdır ki, partiyalaşma institutunun təkmilləşdirilməsi demokratikləşməyə və alternativ fikrin mövcudluğuna xidmət edən amildir”[3-İR].

Dünya şöhrətli siyasətçi, dövlət quruculuğu sahəsində böyük təcrübəyə malik Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ümummilli lider Heydər Əliyev 1988 - 1991-ci illərdə Azərbaycan xalqının dövlət müstəqilliyi uğrunda apardığı mübarizəni yaxından izləyir, dolayısıyla nəzarət edirdi. Heydər Əliyev hələ Moskvada keçmiş SSRİ-nin Ali hakimiyyət orqanlarında ən yüksək ali vəzifələrdən birini tutmağına baxmayaraq, SSRİ Mərkəzi Komitəsinin Baş Katibi Mixail Serqeyeviç Qorbaçovun qərarı ilə öz azadlığı və müstəqilliyi uğrunda mübarizə apararaq Azərbaycan xalqına qarşı, onun paytaxtı Bakı şəhərinə silahlı motoatıcı qoşun dəstələri göndərməklə 1990-cı ilin 20 yanvarında dinc, əliyalın əhaliyə qarşı soyqırım törətmişlər. Heydər Əliyev bütün baş verən hadisələrə qarşı biganə qala bilməmiş, Azərbaycanın Moskvadakı nümayəndəliyinə gələrək baş vermiş hadisəyə siyasi qiymət vermiş, rəsmi olaraq o dövrdə SSRİ-ni idarə edən kommunist partiyası adlanan partiya sıralarından könüllü olaraq çıxdığını bəyan edərək həmişə xalqının yanında olacağını bəyan etmişdir.

Baş vermiş hadisədən sonra Heydər Əliyev doğma vətəni Naxçıvana yollanır və oradan Azərbaycanın ziyalıları və xalqın xahişilə Azərbaycanda Ali Hakimiyyəti təmsil etmək üçün Bakıya dəvət olunur. Heydər Əliyev 1993-cü il iyun ayının 9-da xalqın çağırışına səs verərək Bakıya qayıtmış, iyun ayının 15-də Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri, oktyabr ayının 3-də xalqın böyük əksəriyyəti tərəfindən Prezident seçilmişdir.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycana qarşı edilən bütün xarici təzyiqlərə baxmayaraq uzun müddətdən sonra müstəqilliyinə qovuşmuş

dövlətimizin möhkəmləndirilməsi üçün Heydər Əliyev qətiyyətli qərarlar qəbul edərək onların həyata keçirilməsi üçün lazımı addımlar atdı. Xalq Heydər Əliyevi dəstəkləyirdi.

Təcrübəli siyasətçi ilk növbədə havadarlarının dəstəyi ilə silahlanaraq Azərbaycanın ərazilərinin işğalını davam edən Ermənistanı dayandırmaq üçün 1994-cü ilin may ayında həyati əhəmiyyət kəsb edən atəşkəsə nail oldu. Məlum olduğu qədər həmin dövrdə Azərbaycanın dövlət büdcəsi cəmi 10 milyon manat təşkil edirdi. Bu da ki, məlum olduğu qədər nə ordunun saxlanması, nə də ki, dövlətin idarə olunması üçün kifayət edirdi. Böyük dövlət idaçiliyi təcrübəsinə malik Ümummilli Lider Heydər Əliyev qısa müddətdə Azərbaycanı müasir səviyyəli dünya dövlətləri sıralarına çıxarmağı qarşında hədəf kimi qəbul edərək bu istiqamətdə radikal tədbirlər və ciddi islahatlar keçirmək məcburiyyətində qalır. Azərbaycanın ilk növbədə dövlət olaraq dayanıqlığı, sonra isə perspektiv inkişaf planları barədə konkret tədbirlər qəbul edir. Belə tədbirlərdən bəziləni xatırlamaq yerinə düşərdi. Həmin dövrdəki gərgin siyasi vəziyyətə uyğun olaraq Heydər Əliyev “Avropa inteqrasiya siyasi kursu”nu rəhbər tutaraq dövlət siyasətində və iqtisadiyyatında ciddi islahatlar həyata keçirməyə başlayır.

1994-cü ilin may ayında atəşkəsə nail olduqdan sonra ilk növbədə dövlətin dayanıqlı iqtisadiyyatını yaratmaq lazım idi. Bu məqsədlə Heydər Əliyev “Ölkə daxilində yaranmış nisbi sabitlikdən, həmçinin beynəlxalq aləmdə Azərbaycana münasibətdə artan inam və maraqdan istifadə edərək 1994-cü ilin sentyabrında “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması və onun “gerçəkləşdirilməsi” planını həyata keçirir. Beləliklə neft strategiyası Azərbaycanın iqtisadi inkişaf strategiyasının əsasını təşkil etmiş oldu ki, bu da təbii ki, Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə qədim İpək Yolu bərpa edildi, Bakı-Tiflis-Ceyhan, Bakı-Tiflis-Ərzurum neft və qaz kəmərlərinin çəkilişi baş tutdu”[4-İR].

Dövlətin müstəqilliyi və dayanıqlığının davamlı və daimi olması məqsədlə həyata keçirilən tədbirlərdən biri və başlıcası milli təhlükəsizlik siyasətidir. Bu məqsədlə Heydər Əliyev ilk növbədə “Azərbaycan Respublikasının Milli İnkişaf və Təhlükəsizlik Siyasəti”nin prioritetlərini müəyyən edir. Onlardan: milli inkişaf siyasətinin əsasları; milli maraq və təhlükəsizlik ölçüləri; təhlükəsizlik sahəsində xarici siyasət strategiyası; beynəlxalq təhlükəsizlik siyasəti; geosiyasi statusu, fəaliyyət kodeksi və inkişaf perspektivləri; regional təhlükəsizlik siyasəti; Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və onun regional təhlükəsizliyə təsiri”[5] və sair kimi sahələr müəyyən edildi.

Azərbaycanda dövlətçiliyin qorunması və inkişafında Ümummilli Heydər Əliyev Ordu quruculuğunun vacib və əsas sahələrdən biri olduğunu qeyd etmiş və bu sahəyə xüsusi diqqət ayırmışdır. Bu məqsədlə Hərbi doktrina qəbul edilmiş və orduda ciddi islahatlar aparılaraq kadr siyasətinə xüsusi diqqət edilmişdir. Azərbaycan ordusunun qısa bir müddətdə dünyanın inkişaf etmiş orduları sıralarına çatdırılması hədəf götürülmüş və buna nail olunmuşdur.

Heydər Əliyev elm, mədəniyyət, təhsil və incəsənət sahələrinin, aqrar sektorun və sənayenin inkişaf etdirilməsini də nəzarətində saxlayırdı.

Ümummilli Lider Heydər Əliyev müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu və memarıdır.

O müasir, yeni qurulmuş müstəqil Azərbaycan dövlətində gedən siyasi prosesləri şəxsən formalaşdırır, nəzarətdə saxlayır və praktiki olaraq həyata keçirirdi. Heydər Əliyev bir azərbaycanlı olaraq xalqına hörmətlə yanaşmış, “Mən fəxr edirəm ki, azərbaycanlıyam” sözlərilə həm millətə sevisini göstərmiş, həm də doğma xalqını beynəlxalq aləmdə digər millətlər içərisində fərqləndirmiş olmuşdur.

Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qaşısında olan əvəzsiz xidmətlərinə baxmayaraq onun vaxtsız vəfatı dövlət quruculuğu istiqamətində hədəflədiyi bir çox arzularına çatmasına mane oldu. Ancaq buna baxmayaraq, Heydər Əliyev Ali hakimiyyətdə olduğu dövrdə Azərbaycanı regionun lider və dünyada yeni konfiqurasiya kimi böyük nüfuza malik bir ölkəyə çevirməsinə nail olmuşdur. Dünya ölkələri liderləri Heydər Əliyev şəxsiyyətinə hörmət və rəğbət bəsləmiş, onun şəxsiyyətinə sayğı göstərmişlər.

Azərbaycan Respublikasının eks-prezidenti Heydər Əlirza oğlu Əliyev 2003-cü il dekabr ayının 12-də Bakı vaxtı ilə saat 19.00-da Amerika birləşmiş ştatlarının klivlend şəhərinin tibb klinikasında uzun sürən xəstəlikdən sonra vəfat etmişdir. Heydər Əlirza oğlu Əliyevin cənazəsi dekabr ayının 14-də Azərbaycana gətirilmişdir. Respublikada yeddi günlük matəm elan edilmişdir[3, s.9]. Ümummilli Lider Heydər Əliyev birinci fəxri xiyabanda dəfn edilmişdir.

Heydər Əliyevin vəfatından sonra onun həyata keçirə bilmədiyi arzularını Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev böyük uğur və nailiyyətlərlə həyata keçirməkdə davam edir. Azərbaycanda xalq və hakimiyyət birliyi bu sahədə işlərin daha effektiv həyata keçməsinə nail olur.

Heydər Əliyev Azərbaycanı ilk növbədə bütöv, işıqlı və firavan görmək istəyirdi. Onun vəfatından sonra 2003-cü ildə Azərbaycanda ümumxalq səsvermə yolu ilə Ali Hakimiyyətə gələn İlham Əliyev onun bu arzusunu həyata keçirir.

Prezident İlham Əliyev hakimiyyətə gəldiyi ilk dövrdən etbarən Heydər Əliyev siyasi kursuna sadıq qalaraq bu siyasəti layiqincə davam etdirir. O milli təhlükəsizlik məsələlərinə xüsusi diqqət yetirir.

Azərbaycanın həm daxili, həm də xarici təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə bağlı aparılan məqsədyönlü siyasət və görülcək uğurlu işlər haqqında **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev** demişdir: “Təhlükəsizliklə bağlı tədbirlər indi bütün ölkələri düşündürür. Biz bu işlərlə ciddi məşğuluq və məhz buna görə də Azərbaycanda krimonogen durum çox müsbətdir. Biz adambaşına düşən cinayətlərin sayının azlığına görə ən yaxşı yerlərdən birini tuturuq. Azərbaycanda siyasi, iqtisadi islahatlar insanların rifahı halının yaxşılaşdırılması, eyni zamanda, təhlükəsizlik tədbirlərinin tətbiqi nəticəsində bu gün deyə bilərəm ki, ölkədə daxili təhlükə

mənbəyi yoxdur. Əlbəttə ki, xaricdən təhdidlər ola bilər, xüsusilə terrorizmlə bağlı təhdidlər. Ancaq bizim hüquq-mühafizə orqanları bu məsələlərlə bağlı ciddi fəaliyyət göstərirlər. Əminəm ki, Azərbaycan xalqı bundan sonra da təhlükəsizlik şəraitində yaşayacaqdır” [6.s.10-İR].

Milli təhlükəsizlik probleminin nəzəri planda araşdırılması sadəcə olaraq milli və beynəlxalq təhlükəsizlik sferasının müəyyənləşdirilməsi ilə məhdudlaşmır, eləcə də milli-sosial-siyasi fenomenlərin əhatəli, düzgün başa düşülməsini təmin etməyə istiqamətlənir. İnsanların ictimai həyatda iştirakı kortəbii deyil, məhz şüurlu prosesdir.

Dünya siyasətinin, eləcə də hər bir ölkənin həyata keçirdiyi siyasətin başlıca məzmunu sayılan milli mənafə və milli təhlükəsizlik barədə biliklərə və milli – siyasi dəyərlərə yiyələnmək bu gün həmişəkindən daha artıq dərəcədə əhəmiyyətə malikdir. Bu əhəmiyyət demokratik hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində uğurları ilə seçilən Azərbaycanın indiki reallığında daha aydın nəzərə çarpır. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin qeyd etdiyi kimi: “Respublikamızda hüquqi dövlət qurulması, demokratik sivilizasiyalı cəmiyyət yaradılması, insan azadlıqlarının təmin olunması... bizim əvvəlcədən qəbul etdiyimiz prinsiplərdir” [6.s.11-İR].

Prezident İlham Əliyev Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyası ilə bərabər dövlətin hərbi doktrinasının yenidən formalaşması və qəbulu ilə bağlı ciddi tədbirlər planı həyata keçir, ordu quruculuğundakı yeniliklər və inkişaf prosesinə şəxsən nəzarət edirdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyevin dövlətimizə rəhbərliyi dövründə ölkəmizin beynəlxalq aləmdə nüfuzu daha da artmışdır. Ordumuz yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuş, ən müasir silahlarla təmin edilmiş, Türkiyə Silahlı Qüvvələri ilə birgə təlimlərdə iştirak edərək döyüş hazırlığını müasir tələblərə uyğun səviyyəyə çatdırmağa nail olmuşdur. 2020-ci il 44 günlük Vətən müharibəsinin nəticələri bunun faktiki sübutu kimi qiymətləndirilməlidir. 2-ci Qarabağ müharibəsindəki Qələbəmiz son 200 ildə Azərbaycan tarixində işğal edilmiş torpaqların geri qaytarılmasında bir ilki. Bu hadisəyə qədər tarixi Azərbaycan torpaqları ancaq işğallara məruz qalmışdır. Xalq Prezidentin, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanının bu sahədə fəaliyyətlərini yüksək qiymətləndirir və həmişə prezidentini dəstəkləyir. Prezidentini dəstəkləyərək yüksək vətənpərvərlik ruhunda döyüşən Azərbaycan əsgərinin qarşısından erməni əsgərləri hətta döyüş bölgəsində silahlarını tərgiyib qaçırdılar. Nəhayət 44 günlük müharibənin nəticəsi olaraq Qarabağ ermənilərdən azad edildikdən sonra Ermənistanın baş naziri N.Paşinyanın Rusiyanın iştirakı ilə kapitulyasiya aktına imza atması ilə Vətən müharibəsinin başa çatması barədə elan edilmişdir.

44 günlük Vətən müharibəsinin Azərbaycanın tam qələbəsi ilə 20% işğalda olan torpaqlarımızın azad edilməsilə başa çatması beynəlxalq aləmdə Azərbaycan əsgərinin və xalqının nüfuzunu artırdı, xalq və hakimiyyət birliyini daha da artırdı.

Düşmənin müharibədən sonrakı revanşist hərəkatları Azərbaycan rəhbərliyini hər an baş verə biləcək xarici təsirlərə qarşı hazır olmağa, bu məqsədlə ordu quruculuğu və onun texniki təminatı barədə məsələləri daima gündəlikdə saxlaşağa, ordunun döyüş hazırlığı istiqamətindəki fəaliyyətlərini daima nəzarətdə saxlamaqla əməli işlər görməyə məcbur edir.

Azərbaycan dövləti NATO-ya (Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatına) tərəfdaş ölkə kimi BMT tərəfindən bir sıra dövlətlərdə sülhməramlılar kimi beynəlxalq missiyanın (İraq, Kosovo, Əfqanıstan və s.) yerinə yetirilməsində fəal iştirak etmiş və qəbul edilmiş öhdəliklərin yerinə yetirilməsini davam etdirirlər.

Azərbaycanın 44 günlük Vətən müharibəsində qazandığı qələbədən sonra artan nüfuzunu görən dünya dövlətlərinin Azərbaycana qarşı münasibətləri müsbət istiqamətə yeni fazaya qədər qoymuşdur. Şimal-cənub dəhlizi, Şərq-Qərb tarixi ipək yolunun bərpası əlaqədar dövlətlər arasında Azərbaycanın artan nüfuzunu daha da aktuallaşdırır.

Beləliklə Azərbaycanda gedən müasir siyasi proseslər onun bölgədə lider ölkəyə, beynəlxalq aləmdə isə siyasi konfiqurasiya kimi aktiv oyunçuya çevrilməsinə səbəb olmuşdur. Bütün bunlarla bərabər Azərbaycan dünya dövlətləri ilə siyasi, iqtisadi, ticari, mədəni sahələrdə əlaqələri möhkəmləndirir, beynəlxalq təşkilatların işlərində fəal iştirak edir, beynəlxalq münaqişələrin beynəlxalq hüquq çərçivəsində həlli istiqamətində tövhlər verir.

Bu gün Azərbaycanda ölkə Prezidentinin təşəbbüsü və iradəsilə Azərbaycanda artıq siyasi islahatların yeni mərhələsi başlayıb, siyasi sistemin yeni konfiqurasiyası formalaşmaqdadır[7].

Prezident İlham Əliyev qeyd edir ki: “Bu gün siyasi dialoq aparılır. Mən bunu çox təqdir edirəm. Hesab edirəm ki, ölkəmizin gələcək siyasi sisteminin təkmilləşdirilməsi üçün bunun böyük əhəmiyyəti var”[8].

Yeni Azərbaycan Partiyasının (YAP) idarə heyətinin üzvü, deputat Hikmət Babaoğlu Azərbaycanda yeni siyasi proseslərin baş verməsi və yeni siyasi konfiqurasiya kimi nələri vəd etməsi barədə fikirlərində bildirir: “Siyasi partiyaların yenidən qeydiyyatı baş tutdu. Siyasi sistemimizdə həyata keçirilən islahatların faktiki olaraq yeni mərhələsinə qədəm qoyduq. Düşünürəm ki, Azərbaycanda siyasi münasibətlərin həm də keyfiyyətcə yeni mərhələsi olacaq. Bu gün həm milli dövlətçiliyimiz, həm də siyasi sistemimiz qarşısında yeni çağırışlar yaranıb. Bu da siyasi sistemimizin yenilənməsini zəruri edirdi. 90-cı illərin əvvəllərində formalaşan siyasi sistem müəyyən mərhələni arxada qoymuşdu. 2020-ci il 44 günlük Vətən müharibəsində tarixi zəfər qazanıb ərazi bütövlüyümüzü bərpa etdikdən sonra, şübhəsiz ki, siyasi sistemimizin hüquqi kontekstdə yenilənməsi vacib idi. Çünki indi vəzifələr dəyişib. Ölkəmiz və məqsədlərimiz böyüyüb. Ölkəmizdə demokratik və hüquqi münasibətlər inkişaf edib. Zamanın çağırışları ilə ayaqlaşmaq baxımından bu islahatlar olduqca zəruri idi. Düşünürəm ki, ən müxtəlif siyasi dünyagörüşünün daşıyıcıları olan və Azərbaycanın siyasi münasibətlərinə təsir etmək iqtidarında olan

partiyaların qeydiyyatata alınması ölkəmizdə hüquqi və demmokratik quruluşun göstəricisidir.

Ədliyyə Nazirliyinin son açıqlamalarında qeydiyyatata alınması ilə bağlı ictimai rəydə şübhələrin olduğu bəzi partiyaların da reyestrdən keçməsi bu narahatlığın əbəs yerə olduğunu göstərdi. Bu, bir daha aydın göstərdi ki, yenidən qeydiyyat prosesi hansısa siyasi qüvvənin önünü kəsmək yox, onun fəaliyyəti üçün daha geniş imkanlar yaratmaqdan və sözügedən münasibətlərin hüquqi və siyasi kontekstdə tənzimlənməsindən ibarət olub”[9].

Azərbaycanda 2024-cü il noyabr ayında keçirilməsi planlaşdırılan “COP-29” – hər il dünyanın beş regionundan birində keçirilir. Azərbaycan Tərəflər Konfransının bu ilin noyabrında Bakıda keçiriləcək 29-cu sessiyasına (COP29) sədrlik edəcək.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının (COP29) Azərbaycanda keçirilməsinin planlaşdırılması da dövlətimizin regionda və dünyada artan nüfuzunun bariz nümunəsi və yeni siyasi konfiquryasiya rolunda çıxış etməsinin göstəricisidir.

Nəticə:

Azərbaycan 1991-ci ildə dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra 20% torpaqlarının itirilməsinə baxmayaraq 1993-cü ildə hakimiyyətə gələn Ümummilli Lider Heydər Əliyev 1994-cü ildə atəşkəsə nail olur.

Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə “Əsrin kontraktı” neft müqaviləsi imzalanır. Qısamüddətdə Azərbaycanda dövlət institutları yaradılır. İlk növbədə Azərbaycanın milli təhlükəsizlik və müdafiə məsələləri ön plana çıxarılır. Qısa müddət ərzində iqtisadiyyat bərpa olunur.

Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə Avropaya inteqrasiya siyasi kursu Azərbaycana bir çox nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla əlaqəli işbirliyi qurmaq imkanına yol açır. Uzaqgörən siyasətçi Heydər Əliyev Azərbaycanın bölgədə lider ölkə olmasına, beynəlxalq arenda yeni siyasi konfiquryasiyaya çevrilməsinə nail olur.

Azərbaycan BMT, ATƏT, AŞPA, MDB, TDB, İKT və digər beynəlxalq təşkilatlarda üzv, digər təşkilatlarda tərəfdaş, müşahidəçi qismində çıxış edir. Bölgədə və dünyada Azərbaycanın yeni siyasi konfiquryasiyaya çevrildiyini görə Ermənistan Azərbaycana qarşı aqressiv siyasətini gücləndirərək cəbhə xəttində atəşkəsi pozmaqla yeni torpaqlara iddia ilə çıxış edir. Ancaq xalq və hakimiyyət bu kimi hadisələrə qarşı biganə qalmır.

Nəhayət 2020-ci il sentyabrın 27-də erməni təcavüzünə cavab olaraq Azərbaycan BMT nizamnaməsinin 51-ci maddəsinin təblərini rəhbər tutaraq öz suveren hüquqlarından istifadə edir. Azərbaycan öz gücünə 1992-ci ildə qəbul edilmiş 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələrin təblərini, “Ermənistan silahlı qüvvələri qeyd-şərtsiz Azərbaycanın işğala məruz qalmış Qarabağ ərazisindən çıxarılmalı, qaçqın və köçkünlər daimi yaşayış yerlərinə qaytarılmalı idilər”, yerinə yetirir. Yəni 44 günlük

vətən müharibəsi baş verir. Azərbaycan itirilmiş 20% torpaqlarını geri qaytarmağa nail olur.

Bundan sonra Azərbaycanın regionda və dünyada nüfuzu daha da artır. Son illər Azərbaycanda keçirilən “FORMULA-1” beynəlxalq idman yarışları, 2024-cü il noyabr ayında keçirilməsi planlaşdırılan “COP-29”- Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının Azərbaycanda keçirilməsinin planlaşdırılması da dövlətimizin regionda və dünyada artan nüfuzunun bariz nümunəsi və yeni siyasi konfiqurasiya rolunda çıxış etməsinin nəticəsi kimi qiymətləndirilməlidir. .

Bundan başqa, artıq dünya tərəfindən yeni siyasi konfiqurasiyaya çevrilmiş Azərbaycan bir çox nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların tədbirlərinə ev sahibliyi edir, bir çox dövlətlərin, eləcə də beynəlxalq güc mərkəzlərinin dövlət və hökumət başçıları Azərbaycana səfər edirlər, bir çox beynəlxalq və siyasi məsələlər məhz Azərbaycanda öz həllini tapır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycanın dövlət və hüquq tarixi. II hissə. S. Səfərov. Bakı-2021. “Müəllim nəşriyyatı”, s.6-7;
2. Bəkirov. N. Politologiya və beynəlxalq münasibətlər. – Bakı, Hərbi Nəşriyyat, - 2014. S.305.
3. Qardaşxanova, N. Azərbaycan qəzeti.[https:// www.azerbayjan-news.az](https://www.azerbayjan-news.az) ;
4. Wikipedia- [https://Wikipedia.org, wiki, azerbaycan _ xalqının](https://Wikipedia.org/wiki,azerbaycan_xalqinin);
5. Həsənov.Ə.M. Azərbaycan Respublikasının milli inkişaf və təhlükəsizlik siyasəti. Bakı, “Letterpress” nəşriyyat evi, 2011, s.2;
6. Bax: Əliyev.H.Ə. Yeni əsr və üçüncü minillik münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciət.[http://files.preslib.az./projects/toplu/v2/13_10.pdf](http://files.preslib.az/projects/toplu/v2/13_10.pdf).s.10; 11. (İR);
7. Verdiyev, Ə. Siyasi sistemin yeni konfiqurasiyası formalaşmaqdadır. Amerikanın səsi. [https:// www.amerikanın.sesi.org](https://www.amerikanin.sesi.org);
8. Qələndərli, N. Dialoq prosesi ölkəmizdə siyasi sistemin inkişafını və milli birliyin güclənməsini təmin edir. Azərbaycan qəzeti.[https:// www.azerbayjan-news.az](https://www.azerbayjan-news.az) ;
9. Babaoğlu, H. Yeni siyasi konfiqurasiya nələr vəd edir...– Partiya. Medern.az. <https://medern.az.>news>.

Новруз Бекиров

СОВРЕМЕННЫЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ, НОВАЯ ПОЛИТИЧЕСКАЯ КОНФИГУРАЦИЯ

РЕЗЮМЕ

Следует отметить, что в 1799-1828 годах в результате нападения царской России на Кавказ Азербайджан был оккупирован царской Россией и его деятельность как независимого государства была прекращена. За время 30-летней войны царская Россия трижды подписывала мирный договор с

Азербайджаном. Среди них можно упомянуть «Кюрюкчайский договор» 1805 г., «Гюльюстанский договор» 1813 г., «Туркменчайский» мирные соглашения 1828 г. После последнего соглашения территории Азербайджана были разделены на две части и государственность была полностью утрачена. Азербайджанский. Несмотря на это, азербайджанский народ время от времени боролся за обретение государственной независимости и не смирился с деятельностью оккупационного режима. Наконец, в конце XX века, в 1988-1990 годах, азербайджанский народ вновь поднялся на борьбу за государственную независимость и создал независимое государство в северной части Азербайджана, разделенной на две части царской Россией в 1828 году. В результате в 1991 году Азербайджан провозгласил свою независимость в рамках ООН. Турция и Пакистан были одними из первых стран, признавших ее государственную независимость. Позже и другие страны признали государственную независимость Азербайджана. Таким образом, Азербайджан вновь занимает свое место на карте мира как независимое государство.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi və Qafqazda söz sahibi olması bir çox imperiyaların maraqları ilə toqquşduğundan onlar tarixi düşmənimiz olan erməni faktorundan istifadə edərək torpaqlarımızın 20%-ni – Qarabağ İqtisadi zonasını və ətraf yeddi rayonu işğal edirlər. Bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycanda gedən müasir siyasi prosesləri xarakterizə edərkən görünür ki, Azərbaycan cənubi Qafqazın lider ölkəsi olmaqla bərabər, dünya dövlətləri və siyasi elitası arasında kifayət qədər nüfuz malikidir. 2020-ci il 44 günlük Vətən müharibəsində (27.09.-08.11.2020-ci il) Erməni işğalından torpaqlarımızı azad etdikdən sonra Azərbaycanın beynəlxalq arenada nüfuzu daha da artmışdır. Современные политические процессы в мире и в Азербайджане в основном позволяют говорить о том, что Азербайджан освободил 20% своих земель, которые он потерял в борьбе за государственную независимость от врага, и распространил свою власть на весь Азербайджан. Сегодня Азербайджан стал настоящим голосом на Кавказе, и странам региона приходится с этим считаться. Таким образом, Азербайджан выступает новой политической конфигурацией в регионе и мире.

Ключевые слова: Азербайджан, Кавказ, новая политическая конфигурация, ООН, независимость.

Novruz Bekirov

**MODERN POLITICAL PROCESSES IN AZERBAIJAN,
A NEW POLITICAL CONFIGURATION
SUMMARY**

It should be noted that in 1799-1828, as a result of Tsarist Russia's attack on the Caucasus, Azerbaijan was occupied by Tsarist Russia and its activity as an independent state was terminated. During the 30-year war, Tsarist Russia signed a peace treaty with Azerbaijan three times. Among them: 1805 "Kürakchay Treaty",

1813 "Gülüstan", 1828 "Turkmançay" peace agreements can be mentioned. After the last agreement, the territories of Azerbaijan were divided into two parts and the statehood was completely lost.

Despite this, the people of Azerbaijan have from time to time struggled to gain state independence and have not come to terms with the activities of the occupying regime. Finally, at the end of the 20th century, in 1988-1990, the people of Azerbaijan rose again to fight for state independence and established an independent state in the northern part of Azerbaijan, which was divided into two parts by Tsarist Russia in 1828. As a result, in 1991, Azerbaijan declared its independence within the framework of the UN. Turkey and Pakistan were among the first countries to recognize its state independence. Later, other countries also recognize the state independence of Azerbaijan. Thus, Azerbaijan again takes its place on the world map as an independent state.

Since Azerbaijan's state independence and having a say in the Caucasus collide with the interests of many empires, they use the Armenian factor, which is our historical enemy, to occupy 20% of our lands - the Karabakh Economic Zone and seven surrounding regions.

Despite all this, when characterizing the modern political processes in Azerbaijan, it can be seen that Azerbaijan is the leading country of the South Caucasus and has sufficient influence among the world states and political elite. After liberating our lands from Armenian occupation in the 44-day Patriotic War of 2020 (27.09.-08.11.2020), the prestige of Azerbaijan in the international arena has increased even more.

The modern political processes in the world and in Azerbaijan basically allow us to say that Azerbaijan has freed the 20% of its lands that it lost in the struggle for state independence from the enemy, and extended its power to the whole of Azerbaijan. Today, Azerbaijan has become a real voice in the Caucasus, and the countries of the region have to reckon with it. Thus, Azerbaijan acts as a new political configuration in the region and the world.

Keywords: Azerbaijan, Caucasus, new political configuration, UN, independence

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Eynurə Babayeva